

особистості, що не зводиться до рольової ідентичності соціальної групи. Ідентичність виступає в якості своєрідного механізму суб'єктивно-особистісного засвоєння соціальної дійсності, що перебуває в стані становлення стійкої системи таких чинників, які забезпечують зв'язок цієї системи з соціумом. Цінність властива предмету не від природи і не в силу внутрішньої структури об'єкта. Справа в тому, предмет є носієм певних соціальних відносин, соціального буття людини. Цінність виступає як щось індивідуальне, тому й існує цілий ряд оцінок самого об'єкта.

Це пояснюється розмаїтістю індивідуальних особливостей оцінюючого суб'єкта й, специфікою його потреб і інтересів. Повторювані оцінки створюють норми й принципи, окремої соціальної групи, та впливають на поведінку людини. Звичайно, вони мають своєрідний особистісний зміст для самого суб'єкта. Зазначені вище концепції, та й деякі інші, особливо ті, у яких так звана «спрямованість – можуть виступати найважливішою стороною особистості, що визначає її соціальну, моральну цінність» [7]. Спрямованість – це інтегральний феномен, який розкриває тенденційність поведінки й характеризує особистість як суб'єкта людських відносин. Власне спрямованість проявляється в установках особистості, а саме в ціннісних орієнтаціях, цілях, ідеалах, інтересах. І все це варто відносити до мотиваційної сфери особистості, тому що вона спонукає особистість до діяльності.

Не можна не відзначити концепцію ціннісних орієнтацій особистості в контексті методологічного підходу до цінностей вічності. Предмети і явища соціуму, пов'язані з особистістю, суспільними відносинами виступають як об'єктивно включені в її внутрішній світ і її діяльність, які отримують особистісно-значиму цінність. Таким чином, поняття ціннісної орієнтації особистості виникає для пояснення соціально-значимої поведінки, і подібна точка зору дійсно зв'язує аспекти діяльності, мотивацію, та поведінку.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Філософія освіти в сучасній Україні: стан та перспективи розвитку / В.Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – №7. С.64–81.
2. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко. – К., 1996. – 220 с.
3. Баимбетов А.А., Кабакович Г.А. Молодежь в кризисном социуме / А.А. Баимбетов, Г.А. Кабакович. – М., 1998. – 196 с.
4. Богатирёва Т.Г. Синергетика глобализационных социокультурных процессов и культурная политика / Т.Г. Богатирёва // Глобализация: синергетический подход. – М., 2002. – 211 с.
5. Губерський Л.В. Культура, ідеологія, особистість / Л.В. Губерський. – К., 2002. – 198 с.
6. Історія української та зарубіжної культури. – К., 1999. – 410 с.
7. Ильенков Е.Ф. Философия и культура / Е.Ф. Ильенков. – М., 1991 – 362 с.

Морозова Л.П. Ценности в контексте неоклассического подхода к социуму

Рассматриваются особенности ценностно-оценочного фактора в рамках изменения приоритетов современной науки: от неклассической к постнеклассической парадигме. Спецификой постнеклассической науки является усиление аксиологического фактора в исследовании отношений сложной саморазвивающейся системы «среда – человек – общество», а также проблемы духовного кризиса личности с выходом на идеи синергетики в рамках существующего социума.

Ключевые слова: духовность, кризис ценностей, наука, человек, общество.

Morozova, L.P. The values in the context of neoclassical hike to sotsiumu

The features of the value-evaluative factor in the changing priorities of modern science: from nonclassical to postneoklasikal paradigm are presented. The specific postneoklasikal axiological science is the strengthening factor in the study of complex system of relations that is self-developing, «environment – human – society» and the problem of spiritual crisis of identity facing the idea of synergy within the existing society.

Key words: spirituality, the crisis of values, science, people, society.

Цінність праці: матеріальна, соціальна, духовна

Аналізується багатоаспектна сутність (і цінність) праці – матеріальна, соціальна, духовна, а також роль духовних чинників в її утвердженні та формуванні здорового (трудового) способу життя українського суспільства.

Ключові слова: людина, праця, культура, трудовий спосіб життя, духовні чинники.

Праця – основа становлення людини, культури, цивілізації. Вона розгортається як цілеспрямована діяльність під впливом різноманітних чинників, зокрема, матеріальних, соціальних і духовних. Зважаючи на потребу у матеріальному існуванні людини (працею людина забезпечує своє природне існування), слід мати на увазі соціальні і духовні чинники. На жаль, в українському суспільстві їх цінність дедалі стає все менш помітною. Нинішня українська людина практично не відчуває «радості праці», її духовної, людино творчої сутності; суспільство ж, у свою чергу, утвердженню духовної цінності праці конкретної уваги фактично не приділяє. Культура і освіта, релігія і мораль, наука та інші форми духовно-практичного освоєння світу ідею праці перемістили «на задвірки» власних ціннісних пріоритетів. Праця немов би відірвалась від духу. Духовність української людини, здається, формується по за працею. Духовність і праця локалізуються на різних полюсах способу життя, який таким чином виявляється «мало-трудоим» і «мало-духовним».

Між тим, значення та першочерговість моральних та релігійних чинників для формування ставлення до праці окремої людини та суспільства в цілому виявлено й обґрунтовано багатьма класиками суспільно-політичної і філософської думки. Найбільш ґрунтовно до цього підійшов німецький філософ і культуролог Макс Вебер. Вчений висуває гіпотезу про те, що розвиток «протестантської етики» створив соціальні та психологічні передумови, що виявилися особливо необхідними для виникнення західного типу капіталізму, як стилю життя трудового і конструктивного. Саме по собі прагнення до одержання максимально високого прибутку, вважає М.Вебер, узагалі має мало спільного з капіталізмом. Подібне прагнення, відзначає він, «неважко знайти в офіціантів, лікарів, кучерів, артистів, кокоток, корумпованих чиновників, у солдатів, у розбійників, відвідувачів ігорних будинків, у жебраків... можна сказати, знайти його у всіх епохах, у всіх країнах планети, де для цього існували або існують об'єктивні можливості. Безмежна жага наживи ні найменшою мірою не рівнозначна капіталізму, і ще менше вона тотожна його духу» [1, с.38]. Тому, Вебер висловив припущення про існування взаємозв'язку між релігійною етикою протестантизму і тими життєвими настановами, що сприяли появі «духу» капіталізму та забезпечили його розвиток з погляду особистісних мотивацій.

Намагаючись перевірити істинність своєї гіпотези, Вебер досліджує зв'язок конфесійної належності суб'єктів господарювання з величиною їхніх доходів. За його спостереженнями, у складі німецького населення протестанти серед власників капіталу, підприємців, висококваліфікованого технічного й торговельного персоналу далеко перевищують за кількістю католиків. Так, на землі Баден у 1900 році, за даними податкової служби, на кожні 1000 жителів протестантського віросповідання припадало 954 900 марок капіталу, а на 1000 католиків – усього лише 589 800 марок. Спираючись на результати аналогічних досліджень історичного минулого, Вебер сформулював своє припущення. Ці порівняння свідчать про наявний причинний зв'язок, «тому отримав особливе духовне виховання, релігійна атмосфера рідного дому визначили спрямованість усього виховання, вибір професії та подальшу професійну долю» [1, с.186].

Якщо звернутися до основ католицького віровчення Середньовіччя, то привертає увагу відсутність у ньому насамперед професійної та господарської етики. Прикладом може бути людина, що цілий день проводить не в праці, а в молитві, як пише Вебер «у всесвітній аскезі». Щодо прагнення до цього ідеалу в мирському житті, у повсякденній праці, католицька церква займає позицію нейтралітету. На зовсім інших підставах

побудована етика протестантизму. Її властиві два елементи, відсутні в католицизмі: а) методичність життєвого укладу; б) професійна етика або професійний обов'язок. Обидва вони відіграли величезну роль у розвитку західного раціоналізму. Професійний обов'язок і систематичність життєвого укладу складають основу нової соціальної етики, що виражає дух капіталізму.

«Один із конститутивних компонентів сучасного капіталістичного духу, і не лише його, а всієї сучасної культури: раціональна життєва поведінка на основі ідеї професійного покликання, виник – і наша праця присвячена доведенню цього – із духу християнської аскези» – пише М.Вебер [1, с.180]. Він зазначає, що «мирська протестантська аскеза з усією рішучістю відкидала насолоду багатством і прагнула обмежити споживання, особливо, коли воно набирало надмірного характеру. Разом з тим вона звільняла придбання від психологічного гніту традиціоналістської етики, розбивала кайдани, які сковували прагнення до наживи, передтраюючи останнє на заняття не лише законне, а й бажане Богові» [1, с.173].

Лютер був першим, хто порушив тему «богоугодності» професії. Але у вченні Лютера ще відсутні елементи раціоналізму, що стали необхідною складовою частиною «духу капіталізму». Професія в Лютера – це осередок Божественного світового порядку, який відшукує і в який вбудовує себе людина в земному житті. Кальвінізм, на відміну від лютеранства, набагато більшого значення надає раціональній і «активізуючій» стороні нової професійної етики. Для реформаторської церкви головним стало не виконання професійного обов'язку саме по собі, а особистий, індивідуальний успіх; максимально високі трудові досягнення стають змістом і основою людського життя. Повсякденною вимогою стає сувора аскеза. «З чернечої келії вона переміщлася в професійне життя і здобувала панування над мирською моральністю». Ще більш важливим було інше – те, що релігійна оцінка невтомної, постійної, систематичної, мирської професійної праці як найбільш ефективного аскетичного засобу і водночас найбільш надійного і очевидного засобу утвердження відродженої людини й істинності її віри неминуче мусила стати могутнішим фактором у поширенні того світорозуміння, яке ми визначили як «дух» капіталізму [1, с.174].

Стиль життя протестантів визначається беззавітною відданістю професії, безустанною професійною працею. Моральному осуду піддавалися ледарство, небажання працювати примножити вже нажите. Протестантська етика – цілий каталог обов'язкових норм повсякденного життя: хто не працює, той не їсть; праця – охоронець від спокус «нечестивого» життя; спати більше шести годин на добу – неприпустима витрата часу; марне проведення часу – це один із найбільш тяжких гріхів» [1, с.130].

Вебер наголошує на ще одній важливій особливості протестантизму, що мала значний вплив на розвиток «капіталістичного духу». Протестантизм став першою світовою релігією, що виступила проти схвалення бідності й прославлення відсутності інтересу до матеріальних благ. Закликам католицизму до покірності та смиренності, до готовності непохитно і безмовно переносити на життєвому шляху випробування бідністю, хворобами, оскільки всі ці випробування послані Всевишнім, кальвінізм протиставив інше трактування євангельських заповідей – обов'язок прагнути до поліпшення обставин, що склалися, знову ж таки ціною самовідданої праці. Отже, на думку М.Вебера, саме ці орієнтації щодо до праці та моралі стають найвизначальнішими у розвитку успішного капіталізму в тих країнах, які зараз є прикладом стандартів праці, споживання та соціальних гарантій трудовій людині.

У найзагальнішому розумінні, праця – це діяльність людини, спрямована на досягнення певного результату. Праця як доцільна і цілеспрямована діяльність людей є неодмінною умовою існування і розвитку суспільства. Вона виступає як засіб перетворення природи та створення культури. Культура ж, у свою чергу, аж ніяк не зводиться до матеріальних предметів; вона одночасно є сферою духу і цінностей, утвердженню яких (і завдяки яким) праця слугує основою й пріоритетом. Особливості праці як об'єкта дослідження полягають в тому, що, по-перше, праця – це доцільна діяльність людей зі створення благ та послуг, яка має бути ефективною, раціонально організованою; по-друге, праця є однією з головних умов життєдіяльності не лише окремої особи, але і будь-якого підприємства чи організації, а також суспільства в цілому; по-третє, в процесі праці формується система соціально-трудових відносин, які утворюють стрижень суспільних відносин на рівні культури в цілому, регіону, підприємства і мікроколективу.

Важливою проблемою є осмислення глибинної суті праці як такої. У літературі, як правило, дослідження концентрується на розкритті тієї сторони праці, яка ближче до поверхні явищ. І в той же час без належної уваги залишається інша, глибинна її сторона. На наш погляд, праці властиві два рівні суті. Суть першого порядку відносно проста і більш менш легко пізнавана. Вона полягає в тому, що праця виступає як доцільна діяльність по виготовленню матеріальних благ і послуг. Суть другого порядку або глибинна її суть полягає в тому, що праця одночасно є процесом саморозвитку доцільної діяльності, розвитку самої людини, її культури, духовності і моралі. В процесі праці людина змінює, переробляє речовину природи і пристосовує її до задоволення своїх потреб і, одночасно, формує людський, відмінний від всього тваринного, спосіб життя – культурний і духовний.

Праця є основа і неодмінна умова життєдіяльності людей. Впливаючи на навколишнє природне середовище, змінюючи і пристосовуючи її до своїх потреб, люди не тільки забезпечують своє існування, але і створюють умови для розвитку і прогресу суспільства. Процес праці – явище складне і багатоаспектне. Основні форми його прояву – це витрати людської енергії, взаємодія працівника з засобами виробництва і виробниче взаємодія працівників один з одним. Роль праці у розвитку людини і суспільства полягає в тому, що в процесі праці створюються не тільки матеріальні і духовні цінності, призначені для задоволення потреб людей, а й розвиваються самі працівники, які здобувають навички, розкривають свої здібності, поповнюють і збагачують знання. У процесі праці, виконуючи ті чи інші трудові функції, люди взаємодіють, вступають одне з одним у різні відносини. Історичний розподіл праці по різних галузях і видах діяльності (розділення праці по професії) розглядається як умова прогресу, оскільки в результаті підвищується якість виробництва. Розподіл праці (особливо на працю «фізичну» і «розумову») розглядається також як основна умова виникнення соціальної нерівності і класів, оскільки були виділені ті, хто управляє, і ті, хто підкоряються [2, с.236]. Отже, вплив на суспільство праця здійснює завдяки сукупності соціальних характеристик: соціально-природної, суб'єктно-об'єктної двоякості; багаторівневості; структурної упорядкованості; суб'єктоцентризму, динамічності (рухливості), цілеспрямованості [3, с.417]. Двоїстість праці полягає в органічній єдності її предметно-речовинних, природних, технологічних і функціональних факторів у поєднанні із соціальними, соціально-суб'єктними, людськими чинниками. Ця двоякість відбивається в поняттях змісту і характеру праці. Багаторівневості праці відбиває її прояв на суспільному, груповому та особистісному рівнях. У першому разі мова йде про поділ, спеціалізацію та обмін праці. В другому – про специфіку праці в різних спільнотах (колективах, кооперації, корпорації, організації). На особистісному рівні – аналіз конкретного виду занять на конкретному робочому місці конкретного працівника.

Структурна упорядкованість фіксує типологічні ознаки і прояви праці, відбиті в таких поняттях, як: форма, вид організації праці, управління процесами праці чи трудовою діяльністю. При цьому працю слід відрізнити від інших видів людської діяльності, критеріями в чому можуть виступати: продуктивна включеність цієї діяльності в сукупну суспільну працю, що забезпечує зростання матеріальних і духовних благ суспільства; екзотеризація (набуття незалежного від суб'єкта праці існування) виду діяльності; потенційна чи актуальна цінність для суспільства наслідків екзотеризації діяльності.

Наявність цих трьох ознак і їхня органічна єдність відрізняють працю від інших форм діяльності, що складають істотну частину соціального життя суспільства. Праця є мовби первинною категорією, у якій відображається різноманітність конкретних суспільних явищ, процесів і відносин. Характер праці відображає в основному її соціальну сутність, за якою праця завжди є суспільною. Однак суспільна праця складається з праці індивідів, а в різних суспільно економічних формаціях зв'язок між індивідуальним і суспільною працею різна, що і визначає характер праці. Вона відбиває соціально-економічний спосіб з'єднання працівників із засобами праці, тобто процес взаємодії людини з суспільством і залежить від того, як і на кого людина працює. Характер праці визначається особливостями виробничих відносин, за яких праця відбувається, і виражає ступінь їх розвиненості. Вона відображає соціально-економічне становище трудящих у громадському виробництві, відношення між працею всього товариства і працею кожного окремого працівника.

Як самостійній категорії праці притаманні кількісні й якісні характеристики. Кількісна характеристика праці полягає у тому, що вона є витратою певного обсягу енергії. З економічної точки зору кількісна характеристика праці проявляється в таких поняттях, як чисельність зайнятих, тривалість робочого дня, трудомісткість, інтенсивність праці тощо. Якісна характеристика праці проявляється в таких поняттях і категоріях, як складність роботи, професійна специфіка, якість кінцевих результатів праці (продукції, послуг), ефективність витраченої праці, відповідальність за трудову діяльність тощо. Поняття зміст праці висловлює виробничо-технічну сторону з'єднання працівника з засобами праці, характеризує процес праці як взаємодія людини з природою (знаряддями і предметами праці). Зміст праці є сукупністю виконуваних працівником дій та їх співвідношення, складом конкретних трудових функцій [4, с. 236]. Змістовність праці – це насиченість його розумовою діяльністю, вираз складності, різноманітності виконуваних трудових функцій, інтелектуально-психологічна характеристика праці. Головним фактором, що впливає на зміну структури трудових функцій, виступає науково-технічний прогрес. Під його впливом змінюється зміст і змістовність праці. Умови праці – це сукупність соціально-економічних, техніко-організаційних, соціально-гігієнічних та соціально-психологічних умов, що впливають на здоров'я і працездатність людини, її ставлення до праці, ступінь задоволеності працею, на ефективність виробництва, рівень життя та розвитку особистості.

Слід особливо підкреслити, що сучасні соціальна, політична, психологічна, а також економічна наука відійшла від вузького, суто виробничого погляду на працю (що проявлявся за радянських часів передусім ідеологізовано-штучним поділом праці на так звану «продуктивну» та «непродуктивну»). Ми визначаємо працю як свідому цілеспрямовану створюючу діяльність; прикладання людиною розумових та фізичних зусиль для одержання корисного результату у задоволенні своїх матеріальних та духовних потреб; як процес перетворення ресурсів природи в цінності і блага, що здійснюється і керується людиною під дією як зовнішніх стимулів (економічних та адміністративних), так і внутрішніх спонукань; як вияв людської особистості. В такому визначенні праця включає в себе, окрім традиційних видів людської діяльності, також творчі, новачні її види, зокрема підприємництво. Метою творчих видів діяльності є створення нових ідей, образів, методів, уявлень, технологій. Результати творчості вчених, винахідників, підприємців, художників, письменників, артистів складають в розвинених країнах вагомую частину національного багатства, їхня частка в національному доході невпинно зростає.

Список використаних джерел

1. Вебер Макс. Протестантська етика і дух капіталізму / Макс Вебер; [пер. з нім. О.Погорілий]. – К.: Основи, 1994. – 261 с.
2. Гнилицька Н.О. Праця як соціокультурний феномен / Н.О. Гнилицька // Гуманітарний вісник ЗДУ. – 2009. – №37. – С.235–239.
3. Суїменко Є.І. Праця / Є.І. Суїменко // Соціологія: короткий енциклопедичний словник. – К.: Либідь, 1998. – С.417–418.
4. Гнилицька Н.О. Праця як соціокультурний феномен / Н.О. Гнилицька // Гуманітарний вісник ЗДУ. – 2009. – №37. – С.235–239.

Отрешко В. Ценность труда: материальная, социальная, духовная

Анализируется многоаспектная сущность (и ценность) труда – материальная, социальная, духовная, а также роль духовных факторов в ее упрочении и формировании здорового (трудового) образа жизни украинского общества.

Ключевые слова: человек, труд, культура, трудовой образ жизни, духовные факторы.

Otrshko, V. Cennost' labour: material, social, spiritual

Multidimensional essence (and value) of labour is Analysed – material, social, spiritual, and also role of spiritual factors in its assertions and forming of healthy (labour) way of life of Ukrainian society.

Key words: man, labour, culture, labour way of life, spiritual factors.

УДК 140.28(34)

Павлова Т.С.

Філософські витоки формування психологічного підходу до права як індивідуальної і соціальної дійсності

Розглядаються питання виникнення і розвитку психологічного підходу до права. Особлива увага приділяється специфічним теоретико-методологічним принципам засновника цього неklasичного підходу Петражицького Л.І. Показаний емоційний аспект таких важливих елементів соціального і індивідуального життя як право і мораль.

Ключові слова: емоція, право, мораль, ірраціональний, психологія.

Все частіше можна спостерігати сьогодні тенденцію у відповідності до якої такі важливі елементи індивідуальної і соціальної дійсності як право і мораль асоціюються з точкою зору якоїсь конкретної людини або певної спільноти, зводяться до чисієс думки або бажання, часто емоції. Проблемою у цьому плані є те, що такої підхід носить занадто суб'єктивний характер, спирається частіше на певні інтереси і не має наукового підґрунтя. Важливим науковим завданням є прояснити сутність психологічної компоненти у моралі та праві, визначити її роль та вплив на свідомість особи і соціальної дійсності, можливості практичного застосування у правозастосовній діяльності.

Психологічний підхід до права, засновником якого виступає Л.Петражицький завжди цікавив дослідників як дуже специфічний, визначений неординарністю прочитання морально-правової дійсності. До фахівців, що займалися проблемними питаннями цього підходу і були можна сказати сучасниками Л.Петражицького, можна віднести М.Алексєєва, Я.Бермана, Г.Гінса, Д.Дембського та ін. У своїх роботах вони полемізували з автором психологічної школи права, намагалися вислати зміст його вчення у загальний контекст розвитку філософії і теорії права. Відбувалися спроби порівняти зазначений підхід з марксизмом, частіше не на користь першого. До таких авторів можна віднести М.Резунова, М.Рейснера, В.Зорькіна та ін. Сьогодні інтерес до психологічної школи права виріс і з'явилися роботи, у яких робляться спроби розглянути погляди Петражицького у контексті сучасності, до таких авторів можна віднести А.Літвінова, С.П'яткіної, В.Ралько та ін. Але недослідженими залишаються проблеми, що знаходяться на межах філософії, юриспруденції, психології, соціології, які б могли надати відповідь на питання про природу права як психологічного явища у соціальному контексті і у цьому плані найціннішими для дослідження є роботи самого Л.Петражицького.

Метою даного дослідження є визначити особливості, витоки психологічного підходу до права, що розкриває його з однієї з важливих сторін – емоційної. Сьогодні вже немає сумніву у тому що психологічна складова є дуже важливою у всіх процесах, у яких приймає участь людина. Правосвідомість і правова культура, особливості правової психіки осіб відіграють важливу роль у розумінні права сьогодні. Оскільки практичний бік застосування психологічних аспектів у розумінні права і моралі є дуже важливим і відповідальним, необхідне досконале розроблення цих проблем на теоретичному рівні.

Петражицький є автором психологічної теорії права, основою якої є вчення про етичні емоції. Особливу увагу при розгляді питань права і моралі він приділяє експериментальній психології Вундта, який у своїх дослідженнях перейшов від диференціальної до соціальної психології. Тенденція психологізації взагалі була характерною для початку 20 століття, активного розвитку набували експериментальні методи, які застосовувалися у багатьох науках. Психологія сьогодні має експериментальні дані відносно того, що емоції є більш стійкими ніж сфера свідомості, оскільки